

Mensenhandel: het begrip uitbuiting in art. 273a Sr^{*2}

Nationaal en internationaal wordt mensenhandel bestempeld als een ernstig misdrijf en een schending van de mensenrechten van het slachtoffer. De aanpak ervan moet prioriteit genieten. Maar op welk handelen moet die aanpak zijn gericht? Het nieuwe mensenhandelartikel 273a Sr dat op 1 januari 2005 in werking trad, heeft geleid tot een aanzienlijke verbreding van gedragingen die als mensenhandel worden beschouwd. De wetgever heeft de rechtsbegrippen die in het verbrede strafartikel voorkomen evenwel onvoldoende scherp afgebakend en laat het aan de uitvoeringspraktijk over om de grens te trekken. Hierdoor kan de nieuwe mensenhandelbepaling de toets aan het 'lex certa' criterium niet zonder meer doorstaan. Voor het terrein van uitbuiting buiten de seksindustrie kent de bepaling ongewenste losse eindjes. In dit artikel slaat het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (Bureau NRM) piketpaaltjes voor een nadere afbakening.¹

Inleiding

Op 1 januari 2005 trad de nieuwe strafbepaling inzake mensenhandel in werking. Dit art. 273a Sr behelst wetgeving ter uitvoering van internationale regelgeving en volgt in belangrijke mate de bewoordingen van het zogenaamde 'Palermo-protocol'² en EU-Kaderbesluit inzake mensenhandel.³ Daarnaast is het geschoeid op de leest van het oude art. 250a Sr.⁴ De wetwijziging bracht, naast de in art. 250a Sr strafbaar gestelde gedragingen, ook uitbuiting in andere arbeid of diensten (hierna kortheidshalve 'overige uitbuiting' genoemd) en orgaanverwijdering met gebruikmaking van een dwangmiddel binnen het bereik van de nieuwe strafbepaling. Tevens werd voor al deze gedragingen de kwalificatie 'mensenhandel' (her)ingevoerd. Het resultaat is een breed en complex artikel dat vraagt om een concrete vertaalslag naar de praktijk. De behoefte aan concretisering geldt in het bijzonder voor het centrale begrip 'uitbuiting'. Uitbuiting is het einddoel van de handelingen die, bij meerderjarigen in combinatie met bepaalde dwangmiddelen,⁵ strafbaar zijn gesteld in

art. 273a lid 1 sub 1 Sr.⁶ De wetgever heeft in de Memorie van Toelichting (MvT)⁷ de nadere afbakening van de overige uitbuiting aan de rechter overgelaten. Zodoende is op voorhand niet voldoende duidelijk te benoemen welke misstanden in arbeids- en dienstensituaties zijn te kwalificeren als uitbuiting in de zin van mensenhandel. Ook is er tot op heden geen jurisprudentie op dit punt. Dit bemoeilijkt opsporing en vervolging van de nieuw toegevoegde vormen van mensenhandel. Dit stuk hoopt bij te dragen tot nadere aanscherping van het begrip 'uitbuiting'.

Ernstig feit

Mensenhandel is een ernstig feit. Uit de MvT blijkt dat art. 273a Sr handelt over excessen, over moderne vormen van slavernij. Dat het niet bedoeld is voor minder ernstige misstanden is af te leiden uit de plaatsing in Titel XVIII Misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid, direct voorafgaand aan de bepaling over slavenhandel (art. 274 Sr), en uit de forse strafbedreiging van ten hoogste zes jaren gevangenisstraf voor 'eenvoudige mensenhandel',⁸ oplopend

^{*1} Dien Korvinus is de Nationaal Rapporteur Mensenhandel. Per 1 oktober 2006 wordt zij opgevolgd door mr. C.E. Dettmeyer-Vermeulen. Dagmar

Koster en Heleen de Jonge van Ellemeet zijn respectievelijk juridisch medewerker en onderzoeker bij het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

^{*2} Bij het schrijven van dit stuk betrof het art. 273a Sr. Dit is echter met ingang van 1 september 2006 vernummerd tot art. 273f Sr.

tot vijftien jaren of een geldboete van de vijfde categorie onder verzwarende omstandigheden.

De bewoordingen in diverse subonderdelen van art. 273a lid 1 Sr geven echter een in potentie groot bereik aan het mensenhandelartikel. Daardoor zijn er puur taalkundig gezien handelingen van diverse gradaties van ernst onder te brengen. Vooral de subonderdelen 4 en 6 rekken het begrip op. Zo zou er volgens lid 1 sub 4 al sprake van mensenhandel kunnen zijn wanneer iemand door middel van bijvoorbeeld 'misleiding' een ander 'beweegt' zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten. Subonderdeel 6 legt de lat zo mogelijk nog lager: wie bijvoorbeeld als geïnformeerde consument een product koopt dat elders in de wereld onder omstandigheden van uitbuiting is geproduceerd, kan aan de delictsbestanddelen van mensenhandel voldoen. Een goedkoop, handgeknoopt Perzisch tapijtje of een lekker stuk chocolade, geproduceerd van door kinderen geogste cacao, kan de geïnformeerde koper immers al tot profiteur in de zin van dit subonderdeel maken.

Teleologisch benaderd

Hoewel bij letterlijke interpretatie de lat voor toepassing van art. 273a Sr dus laag ligt, moet het artikel, gezien het achterliggende verdrag, de drijfveren daartoe en de context van georganiseerde misdaad waarin mensenhandel (internationaal) wordt geplaatst, in samenhang met de hoge strafbedreiging, enkel worden ingezet voor excessen. Niet ieder misbruik in de sfeer van arbeid of dienstverlening moet als mensenhandel worden bestempeld. Dit beperkt gehouden toepassingsbereik wordt gerechtvaardigd vanuit een teleologische benadering, gekoppeld aan het mensenrechtenperspectief. Wethistorisch staat bij de interpretatie van art. 273a Sr het belang van de bescherming van fundamentele mensenrechten voorop. Immers, de definitie in lid 2 van wat uitbuiting tenminste is, is in overwegende mate⁹ gebaseerd op art. 3(a) van het Palermo-protocol en op art. 1 lid 1 sub c van het EU-Kaderbesluit, die weer begrippen ontleen aan onder andere art. 4 van het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM) van 4 november 1950. Dit laatste artikel verplicht verdragsstaten effectieve bescherming te bieden tegen slavernij, dienstbaarheid en ge-

Wanneer (het oogmerk van) uitbuiting gepaard gaat met de toepassing van een dwangmiddel, dan is er sprake van mensenhandel in de zin van art. 273a Sr.

dwongen of verplichte arbeid en verwijst naar het eerder uitgeroepen verbod op slavenhandel, slavernij en horigheid in art. 4 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (10 december 1948). Bovendien vermelden beide aan de recente wetwijziging ten grondslag liggende internationale documenten dat de bescherming van de mensenrechten centraal staat bij de aanpak van mensenhandel. Uit een teleologische (bronvolgende) interpretatie volgt dan ook dat in de aanpak van mensenhandel de bescherming van de mensenrechten van individuele slachtoffers een cruciale rol dient te spelen. Het is in feite de mensenrechtelijke benadering die de afbakening vormt van de reikwijdte van het mensenhandelbegrip; maatschappelijk ongewenst gemaakte arbeidssituaties leveren slechts dan uitbuiting in de zin van het mensenhandelartikel op als zij een inbreuk meebrengen op fundamentele rechten als de menselijke waardigheid, de lichamelijke integriteit of de persoonlijke vrijheid van het getroffen individu en zijn als zodanig dan onaanvaardbaar. Tegen omstandigheden die dat niet in die zin doen, maar wel laakbaar zijn, moeten andere strafrechtelijke, arbeidsrechtelijke of bestuurlijke sancties worden ingezet. In een dergelijk geval rechtvaardigt de bescherming van de getroffen belangen niet de inzet van het zware mensenhandelartikel.

Het begrip uitbuiting in art. 273a Sr

Uitbuiting is het centrale begrip in het delict mensenhandel. Immers, 'mensenhandel is (gericht op) uitbuiting', zo vermeldt de MvT. Anders dan een niet-limitatieve opsomming van praktijken die tenminste uitbuiting omvatten (lid 2), bevat noch art. 273a Sr, noch de MvT evenwel een beschrijving van wat concreet onder uitbuiting dient te

1 Dit artikel is een nadere uitwerking van de uitkomsten van een discussiebijeenkomst over de reikwijdte van de mensenhandelbepaling in het WvSr, die Bureau NRM op 1 december 2005 organiseerde.
2 Protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder van vrouwen en kinderen (New York, 15 november 2000). Dit protocol is ter aanvulling van het eveneens op die datum tot stand gekomen Verdrag tegen transnationale georganiseerde criminaliteit.
3 Kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie inzake bestrijding van mensenhandel van 19 juli 2002.

4 In art. 250a Sr werden seksuele uitbuiting en verboden vormen van exploitatie van prostitutie strafbaar gesteld.
5 Onder 'dwangmiddelen' wordt verstaan alle middelen die in art. 273a lid 1 sub 1 Sr zijn opgesomd: dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft.

6 Anders dan in de tekst van het Palermo-protocol wordt in art. 273a Sr de als mensenhandel gekwalificeerde orgaanverwijdering niet als uitbuiting omschreven, maar als apart einddoel van de omschreven handelingen met dwangmiddelen genoemd.
7 TK 2003-2004, 29 291 nr. 3.
8 Met deze term, die niet in het artikel zelf wordt gebezigd, doelen wij op mensenhandel zonder de strafverzwarende omstandigheden uit de leden 3 tot en met 6.
9 Zij komt echter niet geheel overeen met de, op details verschillende, definities uit het protocol en Kaderbesluit.

worden verstaan. Vanwege het potentieel brede geldingsbereik enerzijds en de (internationale) context waarin van mensenhandel wordt gesproken anderzijds, is nadere precisering van dit begrip dan ook noodzakelijk.

Volgens Van Dale¹⁰ is uitbuiting te omschrijven als 'het zoveel mogelijk voordeel proberen te halen uit, misbruik maken van' en specifiek met betrekking tot een persoon het 'op ongunstige condities laten werken om er zoveel mogelijk aan te verdienen'. Als synoniem wordt genoemd 'uitzuigen'.

Bepaald geen sympathieke praktijk, samen te vatten als het buitensporig profiteren van een ander.

In de zin van het mensenhandelarartikel moet uitbuiten gereleerd zijn aan een situatie van arbeids- of dienstverlening. Als hierboven reeds betoogd, moet er daarbij tevens sprake zijn van een exces (dat wil zeggen een inbreuk op fundamentele mensenrechten). Art. 273a lid 2 Sr geeft een niet-limitatieve opsomming van wat onder dergelijke uitbuiting kan worden verstaan: uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken. Als aangegeven, dit is meer het opsommen van situaties die de wetgever typeert als uitbuiting dan het bieden van een helder afgebakend, inhoudelijk criterium.

In relatie tot de seksindustrie wordt door de wetgever en de Hoge Raad van een uitbuitingssituatie gesproken wanneer de betrokkene in een situatie verkeert die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondige prostitué(e) in Nederland pleegt te verkeren.¹¹ Vanwege de aard van het werk is er bij gedwongen tewerkstelling in de seksindustrie alras sprake van uitbuiting, immers de lichamelijke integriteit (een fundamenteel mensenrecht) is dan per definitie in het geding. Hetzelfde geldt voor de gedwongen verwijdering van organen. Voor uitbuiting in andere sectoren dan de seksindustrie, lijkt een soortgelijk criterium (de situatie waarin een mondige arbeider pleegt te verkeren) wel bruikbaar als vertrek- of oriëntatiepunt, maar is een zwaardere maatstaf toch meer geëigend. In die gevallen is het doorgaans niet de aard van het werk die al het verschil uitmaakt op de kernvraag of fundamentele mensenrechten worden geschonden in van de normale situatie afwijkende omstandigheden. Het zijn dan vooral de ernst van de afwijkende omstandigheden, de weg daar naartoe en het effect daarvan op de betrokkene, die bepalend zijn voor de vraag of er sprake is van uitbuiting. Immers, niet iedere omstandigheid die voor een mondige, Nederlandse arbeidskracht onacceptabel is, zal meteen een mensenrechtenschending opleveren. Wat precies de ondergrens moet zijn voor overige uitbuiting, is diffuus. Een eenduidige omschrijving van een exces in een arbeids- of dienstensfeer is niet te geven. Of er sprake is van een exces moet per geval beoordeeld worden. Maatgevend daarbij is in elk geval de (inherente) schending van fundamentele mensenrechten. Om te kunnen spreken van een excessieve situatie zal er sprake moeten zijn van de aanwezigheid van ten minste één evident exces, zoals extreem slechte verblijfsomstandigheden (bijvoorbeeld het moeten huren van enkel een stoel om in *shifts* op te slapen), een onevenredige schuld-arbeidsrelatie of meervoudige afhankelijkheid die het slachtoffer aan de tewerksteller bindt,

ofwel van een cumulatie van verschillende minder ernstige misstanden.¹² In het laatste geval, waarin elementen worden gestapeld,¹³ zouden de misstanden ieder op zich wellicht arbeidsrechtelijk opgepakt kunnen worden, maar schuilt het exces in de combinatie en cumulatie van dergelijke elementen. Hierbij spelen ook factoren als de ernst, de duur, de omvang en het door de tewerksteller behaalde economische voordeel een rol.

Het enkelvoudige of samengestelde exces dient in beginsel geobjectiveerd te worden beschouwd; omstandigheden zijn excessief als ze onaanvaardbaar zijn in de Nederlandse maatschappij en rechtsorde, dat wil zeggen volgens de hier geldende normen. In deze objectivering spelen de fundamentele mensenrechten opnieuw een centrale rol. Voor de kwalificatie uitbuiting is dan ook niet doorslaggevend of het slachtoffer zichzelf als uitgebuit beschouwt; wel kan de subjectieve beleving van het slachtoffer een rol spelen bij beantwoording van de vraag in hoeverre hij of zij zich had kunnen onttrekken aan de uitbuitingssituatie (zie hierna).

Uitbuiting in de zin van mensenhandel

Wanneer (het oogmerk van) uitbuiting gepaard gaat met de toepassing van een dwangmiddel, dan is er sprake van mensenhandel in de zin van art. 273a Sr. Het begrip uitbuiting moet zich dus ook los van het aantonen van dwang laten verstaan. Dat volgt onder andere uit het gegeven dat in geval van handel in minderjarigen geen dwang is vereist, maar wel (het oogmerk van) uitbuiting (lid 1 sub 2).

Wanneer toepassing van dwang een element van uitbuiting zou uitmaken, zou het op die wijze alsnog impliciet een vereiste zijn bij handel in minderjarigen. Ten aanzien van meerderjarigen zou dan zelfs een dubbel dwangvereiste binnengesluit worden om van mensenhandel te kunnen spreken, immers in subonderdeel 1 moet er, naast het oogmerk van uitbuiting, tevens sprake zijn van gebruikmaking van een dwangmiddel. Dat kan zeker niet de bedoeling zijn. Uitbuiting impliceert echter wel een zekere mate van onvrijwilligheid aan de zijde van degene die wordt uitgebuit.¹⁴ Die onvrijwilligheid schuilt in de onmogelijkheid zich aan de uitbuitingssituatie te onttrekken.¹⁵ In geval van maatregelen die de fysieke vrijheid rechtstreeks beperken (bijvoorbeeld opsluiting of bewaking) is onttrekking feitelijk onmogelijk. Wanneer evenwel het slachtoffer door andere dan fysieke maatregelen in de greep van zijn of haar uitbuitter wordt gehouden, zou onttrekking praktisch gezien wel mogelijk zijn, maar kan de subjectieve beoordeling van het slachtoffer dat hij/zij zich niet aan die machtsfeer kan onttrekken toch een beletsel vormen. Uit feiten en omstandigheden moet dan wel kunnen worden vastgesteld dat het slachtoffer redelijkerwijs heeft mogen veronderstellen dat hij of zij niet op eigen kracht uit die situatie kon weg komen. Dit kan bijvoorbeeld gelegen zijn in de (perceptieve) consequenties van een onttrekking of in de feitelijke verblijfs- of arbeidsomstandigheden waarin het slachtoffer zich bevindt. Zo zou de onvrijheid kunnen worden gelezen in een schuldrelatie met de werkverschaffer of een derde, culturele context, minderjarigheid of een combinatie van dergelijke factoren. Voor deze beoordeling is het van belang

het feitencomplex in zijn totaliteit te bezien.

Het gaat bij uitbuiting in de zin van mensenhandel dus om grove misstanden, waarbij het slachtoffer in zijn/haar fundamentele mensenrechten wordt geschonden en ernstig beperkt is dan wel redelijkerwijs meende te zijn in de vrijheid om zich aan die situatie te onttrekken.

EHRM inzake Siliadin

Bieden de wettekst en de MvT weinig handvatten voor een interpretatie van het begrip (overige) uitbuiting, de Nederlandse rechter kan in zijn rechtsvormende taak om tot een scherp afgebakend, onderscheidend criterium te komen wel te rade gaan bij de uitspraak van het Europese Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) van 26 juli 2005 in de zaak *Siliadin tegen Frankrijk*.¹⁶ Dit is een belangwekkend arrest omdat het Hof voor de eerste keer een schending van art. 4 EVRM constateert in een zaak die ontegenzeggelijk een vorm van 'overige uitbuiting' in de zin van mensenhandel betreft, namelijk huishoudelijke slavernij. Het arrest laat er geen twijfel over bestaan dat op verdragsstaten de positieve verplichting rust om hun onderdanen concreet en effectief te beschermen tegen schending van art. 4 EVRM, ook in de relatie tussen burgers onderling ('horizontale werking'). De Staat is aansprakelijk wanneer hij tegen een dergelijke schending onvoldoende waarborgen biedt, hetzij in de wetgeving, hetzij in de uitvoering daarvan. De positieve verplichting vereist de strafbaarstelling en een – *de facto* – effectieve repressie van ieder handelen dat ertoe strekt een persoon in een van de in art. 4 EVRM bedoelde situaties te houden. Frankrijk had niet aan deze verplichting voldaan in het geval van de Togolese minderjarige Siliadin, die illegaal in Frankrijk verbleef en werkte. De voorwaarden en omstandigheden waaronder zij in gezin B. woonde en huishoudelijk werk moest verrichten leidden naar het oordeel van het Hof tot een staat van dienstbaarheid, waartegen Frankrijk onvoldoende bescherming had geboden door het uitblijven van een effectieve strafvervolgning van het echtpaar B.¹⁷

De uitspraak is in verband met een beter begrip van het Nederlandse art. 273a Sr vooral van belang omdat het Hof de rangorde in de in art. 4 EVRM verboden praktijken expliciteert en daarbij de concrete omstandigheden van het geval weegt. Voor wat betreft de uitleg van dwangarbeid, bijvoorbeeld, volgt het Hof de definitie uit art. 2 van het Verdrag International Labour Organization (ILO-verdrag) inzake gedwongen arbeid.¹⁸ In dit verdrag wordt onder gedwongen of verplichte arbeid of diensten verstaan elke arbeid of dienst die van een individu wordt vereist onder dreiging van een straf en waarvoor het individu zich niet uit vrije wil beschikbaar heeft gesteld. Het Hof oordeelt in zijn arrest dat van dreiging van een straf al sprake is wanneer werkgevers de vrees van een minderjarige, alleenstaande, illegale werknemer om door de politie te worden opgepakt bewust aanwakkeren. Van dreiging met een straf in letterlijke zin hoeft geen sprake te zijn (r.o. 118). Vervolgens vergelijkt het Hof gedwongen of verplichte arbeid of diensten met dienstbaarheid. Dat laatste vooronderstelt een verdergaande ontkenning van de persoonlijke vrijheid. Hoewel het geen eigendomsclaim inhoudt, staat dienstbaarheid wat betreft ernst op één lijn met slavernij. Het doelt, volgens het Hof in *Siliadin*, op de situatie waarin iemand niet alleen arbeid of diensten moet verrichten, maar ook gedwongen is om in het huis of op het grondgebied van zijn 'houder' te leven en niet in staat is die situatie te veranderen. Zoals blijkt uit de beoordeling door het Hof van het onderhavige geval is hiervan ook sprake wanneer iemand in een kwetsbare positie onbetaald zeven lange dagen per week moet werken, op de werkplek slecht gehuisvest wordt en weinig bewegingsvrijheid heeft. Door de uitgebreide toetsing van de bijzonderheden van een concreet geval aan de verschillende elementen van art. 4 EVRM zal het arrest *Siliadin* als leidraad kunnen dienen voor de Nederlandse rechter die zich ongetwijfeld binnen afzienbare tijd zelf zal moeten buigen over grove misstanden in andere sectoren dan de seksindustrie en zo het onbekende terrein van de overige uitbuiting verder zal afbakenen.

10 Van Dale, groot woordenboek der Nederlandse taal (Utrecht/Antwerpen 1999).

11 Bijvoorbeeld HR 5 februari 2002, waarin wordt verwezen naar de MvA bij het wetsvoorstel voor art. 250ter Sr.

12 Gedacht kan worden aan onderbetaling, onregelmatige betaling, lange werktijden, het moeten werken onder een andere identiteit, innemen van het paspoort, ontslagdreiging bij niet uitvoeren van gevorderde activiteiten, etc.

13 In politiekringen wordt de term 'stapelmethode' gehanteerd voor het opeenstapelen van signalen die in gezamenlijkheid (kunnen) duiden op het bestaan van een uitbuitingssituatie, maar die als los element op zich niet eens een overschrijding van een norm hoeven in te houden. Hier geldt het adagium: veel kleintjes maken één grote.

14 Het is wellicht denkbaar dat iemand zich vrijwillig laat uitbuiten of, in het synoniem van de Van Dale, laat uitzuigen, maar dit kan toch niet gerekend worden tot het normale patroon. Vermoedelijk doelt de MvT hierop met de opmerking '*Kenmerkend voor uitbuiting is de aanwezigheid van dwang in ruime zin of misleiding.*'

15 Daarnaast staat het gebruik van een van de dwangmiddelen, waardoor iemand in de uitbuitingssituatie terecht komt. Dat gebruikte dwangmiddel kan de uitbuitene ook beletten zich aan de situatie te onttrekken.

16 *Case of Siliadin v. France*, ECHR 26 July 2005, application no. 73316/01. In JV 2005/425 (Forum) verscheen een noot bij dit arrest van de hand van R.A. Lawson.

17 Frankrijk beschikte ten tijde van de feiten (1994–1998) niet over een bepa-

ling in het Wetboek van Strafrecht die mensenhandel als zodanig strafbaar stelde. De echtelieden B. werden vervolgd terzake van overtreding van twee strafwetartikelen die zagen op het verkrijgen van niet-betaald werk van een persoon, door diens kwetsbaarheid en afhankelijkheid te misbruiken en op het onderwerpen van een persoon, door diens kwetsbaarheid en afhankelijkheid te misbruiken, aan arbeids- en verblijfsomstandigheden strijdig met de menselijke waardigheid.

18 ILO 1930, Conventione (no. 29) Concerning Forced Labour. Aangenomen op 28 juni 1930, in werking getreden op 1 mei 1932.

19 In deze zin ook de Aanwijzing mensenhandel van het College van procureurs-generaal d.d. 6 maart 2006, in werking getreden op 1 april 2006.

Afronding

Het *lex certa*-beginsel stelt dat het recht zodanig nauwkeurig moet worden geformuleerd dat men tevoren kan vaststellen welke juridische consequenties bepaalde handelingen zullen hebben. De vraag rijst of de nieuwe mensenhandelbepaling in het Wetboek van Strafrecht die toets aan het *lex certa*-criterium wel kan doorstaan. Op basis van jurisprudentie is het terrein van mensenhandel in de zin van uitbuiting in de seksindustrie, in de loop der jaren nader omlijnd. De strafbepaling voor het nieuwe terrein van de 'overige uitbuiting' stelt de toepassers echter voor de nodige vragen. De MvT geeft expliciet aan dat de regering er de voorkeur aan geeft om af te wachten hoe de bepaling inzake mensenhandel in de praktijk zal worden toegepast en laat het op dit punt dus aan de rechter over. Dit is ook in het licht van de uitspraak van het EHRM in de casus *Siliadin* riskant, nu dit kan betekenen dat de strafwet en de uitvoering daarvan *de facto* een slachtoffer niet de bescherming zal bieden die in het EVRM besloten ligt.

Wij hebben betoogd dat in relatie tot andere sectoren dan de seksindustrie de lat om van mensenhandel in de zin van art. 273a Sr te spreken, niet te laag moet worden gelegd. Dat enkel excessieve (arbeids)situaties als uitbuiting gekwalificeerd moeten worden, laat echter onverlet dat politie en justitie, maar ook andere ketenpartners in de signalering en bestrijding van mensenhandel reeds op geringe aanwijzingen van mogelijke uitbuiting moeten reageren. Er kan immers meer aan de hand zijn dan op het eerste gezicht blijkt. Een adequate aanpak van de problematiek vereist dus enerzijds een heldere, voor de praktijk werkbare strafbaarstelling en anderzijds dat ieder relevant aanknopingspunt wordt onderzocht en zo mogelijk tot vervolging leidt.¹⁹ Alleen op die wijze kan uitvoering worden gegeven aan de gedachte dat in de strijd tegen mensenhandel de bescherming van (mogelijke) slachtoffers voorop moet staan.

"Artikel 273a Wetboek van Strafrecht

1. Als schuldig aan mensenhandel wordt met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie gestraft:
 - 1°. degene die een ander door dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door dreiging met geweld of een andere feitelijkheid, door afpersing, fraude, misleiding dan wel door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, door misbruik van een kwetsbare positie of door het geven of ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over die ander heeft, werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen;
 - 2°. degene die een ander werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander of de verwijdering van diens organen, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;
 - 3°. degene die een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele hande-

lingen met of voor een derde tegen betaling;

- 4°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt of beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar te stellen dan wel onder de onder 1° genoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten of zijn organen beschikbaar stelt;
 - 5°. degene die een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling of zijn organen tegen betaling beschikbaar te stellen dan wel ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van die handelingen of zijn organen tegen betaling beschikbaar stelt, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;
 - 6°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de uitbuiting van een ander;
 - 7°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit de verwijdering van organen van een ander, terwijl hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat diens organen onder de onder 1° bedoelde omstandigheden zijn verwijderd;
 - 8°. degene die opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met of voor een derde tegen betaling of de verwijdering van diens organen tegen betaling, terwijl die ander de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt;
 - 9°. degene die een ander met een van de onder 1° genoemde middelen dwingt dan wel beweegt hem te bevoorstellen uit de opbrengst van diens seksuele handelingen met of voor een derde of van de verwijdering van diens organen.
2. Uitbuiting omvat ten minste uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken.
 3. De schuldige wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie, indien:
 - 1°. de feiten, omschreven in het eerste lid, worden gepleegd door twee of meer verenigde personen;
 - 2°. de persoon ten aanzien van wie de in het eerste lid omschreven feiten worden gepleegd, de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt.
 4. De feiten, omschreven in het eerste lid, gepleegd door twee of meer verenigde personen onder de omstandigheid, bedoeld in het derde lid, onder 2°, worden gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren of geldboete van de vijfde categorie.
 5. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft of daarvan levensgevaar voor een ander te duchten is, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.
 6. Indien een van de in het eerste lid omschreven feiten de dood ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.
 7. Artikel 251 is van overeenkomstige toepassing."